

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Apsisiausti debesiu

Nesu iš tų žmonių, kurie mėgsta citatas ir nepraleidžia progos patvatyti jomis mažiau išprususiam pašnekovui per galvą. Citatos, kokios jos būtų, ar iš Biblijos, ar iš psichologinės savipagalbos vadovėlio, skirtos ne pašnekovui traumuoti, o pačiam ramiai ir gal netgi su ironija apgalvoti. Kitaip tariant, pasitikrinti, ar verta tą citatą ištransliuoti, ar geriau palikti apmąstymų tyloje. O kartais – tiesiog pamiršti.

Tačiau kartais, atminty nelikus citatos, lieka jos sukeltas įspūdis – lyg akinamai spindėtų rami vakaro šviesa, tolygi, auksinė. Ar siūbteltų vėjas – ir pasijunti lyg paukščio sparnui brūkštelėjus, lyg šaltai bangai nutvilkius. Daug nuostabų, o dar daugiau – nerimo ir rūpesčio, ir kažkokių nesuprantamo siaubo, kurio neišeina suvaldyti. Tas siaubas kažkoks metafizinis, transcendentinis, persmelkiantis kiaurai ne tik kūną, bet ir tai, kas už jo – sapnus, prisiminimus, laiką, kurio dar nėra.

Tokios man dažnai būva Biblijos puslapių vietos – skaitau prieš miegą po puslapėlį, atsiversdama kur pakliūva. Užtat dažnai jaučiuosi paklydusi žmonijos tūkstantmečiuose – galvoju apie Leviataną, snaudžiantį jūros gelmėse, o paskui topteli žodžiai iš pranašų knygos apie vaidingą žmoną, su kuria blogiau gyvent nei su piktu liūtu ar slibinu. Ir nepalieka ramybės Dievo klausimas – ar tu, žmogau, gali apsiausti debesiu, apsivilkti ugnimi, kad viešpatautum stichijoms?

Ar gali jas sutramdyti, kad jos tau nusilenktų?

Vandenį, ugnį, orą, žemę? Žvaigždes, kometas, meteoritus, magnetines saulės audras ir kosmoso radiaciją?..

Kartais atsitinka, kad žmogus tuo patiki. Kad gali suvaldyti stichijas, priversti jas tarnauti, nukenksminti, prijaukinti. Iš dalies taip ir atsitinka. Bet tik iš dalies. Nes stichijos savo uprigimtimi kyla ne tik iš kosmoso, bet ir iš chaoso. Taigi jos nėra visiškai pavaldžios tam, ką vadiname protu, intelektu, racionalumu. Kaip ir mes, sukurti iš žvaigždžių dulkių, ūkų, sporų. Ugnies ir vandens. Oro ir žemės. Esame stichiški ir chaotiški, ir jeigu ne valios spyruoklė, jeigu ne proto kibirkštis, jeigu ne Dievo dvasia, galbūt siaustumėmės vėju ir ugnimi, lytume lietumi ir meteoritais. Būtume stichijos dalimi, bet, žinoma, ne jos valdovais.

Regis, šiuolaikiniam žmogui tokia lemtis (būti stichijos dalimi) atrodo dinga. Gal netgi įkūnija savotišką nemirtingumą. Atsinaujinimą. Nes kas gi gali būti amžinesnis už vėją, lietų, saulę, mėnesieną?.. Į tai atsakyti gali tik Tas, kuris yra tai sukūręs. O ne tas, kuris pavydi vėjui jo galios, o saulei – amžinumo.

Sniego debesis.

Nuotrauka iš interneto

Medis

*Dar visiškai nuogas
su išraizgytom šakelių gyslom juodom –
ten sunkiai pulsuoja juodas kraujas –
stovi prieš dangų,
paukščių gūžtas iškėlęs,
toks pilnas drebulio ir atkaklumo.*

*Dar vėjas žvarbus ir drėgnas,
dar šerdis uos įsiklauso
į artėjančius saulės žingsnius, –
bet stovi jis,
visom juodom pulsuojančiom gyslom
gūžtas iškėlęs, –
tegu nors paukščiai turi
saugius ir šiltus namus.*

Janina Degutyte

Renata Šerelytė

MRF

MEDIJŲ RĒMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas
2025 m. svarstys
projektą: DRAUGAS
laikraščio diasporos
žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Apsisiausti debesiu • 2-as psl. Stanislovas Abromavičius. Žaslių ir Papartėlių pradžios mokyklų steigimas • 3-as psl. Alvydas Valenta. • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Paroda, nukelianti į vaikystę vėlyvučiu sovietmečiu • 5-as psl. Astrida Petraitytė. Muzikos salono „Organum“ kalėdinės tradicijos • 6-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Šventinė dovana vilniečiams Vyriausybės rūmuose • 7-as psl. Gediminas Žoromskis. Lietuvos bajorai mini atkūrimo 30-metį • 8-as psl. Vaikystė vėlyvučiu sovietmečiu (tęsinys)

Kitame numeryje: Metų knygų rinkimai • Gabrielės Petkevičaitės-Bitės ir Žemaitės draugystė

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

Papartėlių pradžios mokyklos mokiniai su mokytoja Ona Kurgonienė, 1936 m.

Nuotrauka iš S. Abromavičiaus asmeninio archyvo

Žaslių ir Papartėlių pradžios mokyklų steigimas

Šventa Lietuvos istorijos dalis yra masinis lietuviškų mokyklų steigimas kai muose XX amžiaus pradžioje. Prie to darbo prisidėjo daug mūsų šviesių žmonių

Stanislovas Abromavičius

Kaip teigia istoriniai šaltiniai, dabartiniame Kaišiadorių krašte, kaip ir visoje Lietuvoje, 1915 metais ėmė kurtis lietuviškos kaimų ir miestelių mokyklos. Dauguma jų buvo išlaikomos vietos žmonių, jie samdė mokytojus. Mokytis tada šiose mokyklose buvo daug norinčių. Žinoma, daugumoje nebuvo tam pritaikytų pastatų, tad vaikai kasdien (ar kelioms dienoms) rinkosi vis kitoje kaimo troboje. Priklausė nuo to, kiek iš tų sodybų vaikų mokėsi. Žinoma, kad mokytoją pavalgydindavo šeimininkė, kurios namuose tą dieną mokydavosi vaikai, rinko ir pinigėlius išlaidoms.

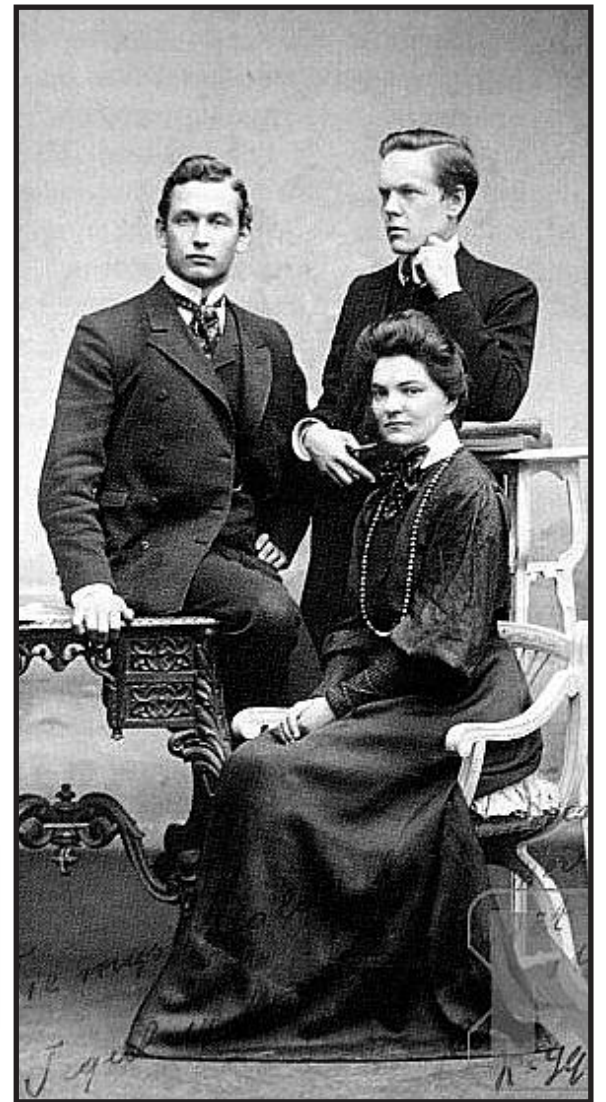
Parapijinė mokykla Žasliuose, kurioje mokėsi 14 vaikų, įkurta dar 1777 metais. 1864 m. veikė valdinė pradinė mokykla, kurioje vaikai buvo mokomi rusų kalba. 1915 m. pradžioje, iš Vakarų artėjant frontui, rusiškų mokyklų mokytojai išvažiavo į Rusiją. Žaslių mokykla, kaip ir dauguma Lietuvoje, nustojo veikusi. Tų metų rugpjūčio pradžioje čia jau buvo vokiečiai. Kaišiadorių krašte tuo metu steigiamas daug mokyklų. 1915 m. rudenį Gegužinės parapijoje atsirado Bučionių, Rusių, Šilonių kaimiškos lietuviškos mokyklos.

Papartėlių kaimo pradžios mokykla įsteigta Pirmojo pasaulinio karo metu. Iki šiol čia jos nebuvo. Iš pradžių ji buvo dvarininkų Bičkauskų namuose, vėliau perkelta į Stabintiškes. Pirmoji mokytoja – Ona Taunytė-Kurgonienė.

Žaslių parapijos santuokų registracijos knygoje kun. A. Pakštys Navikų kaimo ūkininko Stasio Kurgono ir Onos Taunytės, gyvenusios Žasliuose, santuoką įregistravo 1918 metų gegužės 19 d. Nurodoma, kad jauniui – 28, o jaunajai – 24 metai. Liudininkai – Jonas ir Marijona (Kurgonaitė) Pupalaičiai, taip pat Kazimieras ir Teklė (Lapinskaitė) Tauniai. Liudininkai – Vaclovas Kondratas ir Antanas Kurgonas.

Įkurtos Žaslių pradžios mokyklos mokytoju buvo Steponas Telksnys. Kilęs iš Molėtų krašto, mokėsi Alantos pradžios mokykloje, 1910–1914 m. mokėsi ir baigė keturių klasių Utenos mokyklą (dabar – Saulės gimnazija). 1914–1915 m. jis lankė vienerių metų „Ryto“ draugijos pedagoginius kursus Vilniuje. Žasliuose pradžios mokyklos mokytoju jis dirbo tik 1915–1916 metais, išvyko mokytojauti į Molėtų pradžios mokyklą.

Šis pasakojimas – apie dvi Žaslių ir Papartėlių lietuviškų pradžios mokyklų steigėjas: mokytojas Mariją Pečkauskaitę (mums geriau žinomą kaip rašytoja Šatrijos Ragana) ir jau paminėtą Oną Taunytę-Kurgonienę. Kas gi suvedė jas abi šiam kilniam dar-

Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana Friburge, 1906 m.

bui? Ir kas turėjo nutikti, kad tikros žemaitės rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos ir aukštaitės pedagogės Onos Taunytės keliai prieš daugiau nei šimtą metų susikirto Kaišiadorių krašte, laikmetyje, kai Lietuvoje atgimė tautiškas, kai ėmėme steigti savo mokyklas ir gryninti lietuvių kalbą? Tai pavyko rasti rašytiniuose šaltiniuose ir žmonių atmintyje.

Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana (1877–1930)

Būsimoji rašytoja gimė Medingėnų dvare (dabar – Rietavo savivaldybė) savo motinos Stanislovo Šiukštaitės tėviškėje. Iki dešimties metų Marija augo tėvonijoje, Labūnavos dvare (dabar – Kelmės rajonas). Šituose namuose buvo didelė biblioteka. Stanislovas ir Anupras Pečkauskai buvo apsišvietę dvarininkai. Marija šeimoje buvo vyriausia dukra,

Nukelta į 3 psl.

Papartėlių pradžios mokyklos mokytoja Ona Taunytė-Kurgonienė, 1934 m.

Trakų apskrities mokytojų konferencijos dalyviai Kaišiadoryse, 1934.02. 3–4. Ona Kurgonienė – centre, su balta berete

Atkelta iš 2 psl.

po jos dar gimė sesuo Sofija, broliai Steponas ir Vincas. Mokėsi vaikai namuose, pradžios mokyklos kursą padėjo įsisavinti samdomi mokytojai Juzefa Sumorok ir Cecilija Sondecka, šeimoje šeiminkavo lenkė guvernantė Sofija Sventožečka.

1892 metais Marija Sankt Peterburgo Šv. Kotrynos gimnazijoje išlaikė egzaminus į trečiąją klasę, tačiau dėl sveikatos problemų turėjo nutraukti mokslus ir grįžo namo. Mokyti savarankiškai jai padėjo Povilas Višinskis. Kartu su juo į šią šeimą atėjo lietuviybės puoselėjimas, Pečkauskų vaikai su užsidegimu mokėsi lietuviškai. Paskatinta Povilo Višinskio, Marija Pečkauskaitė pradėjo rašyti apsakymus ir nuo 1896 m. juos skelbė Lietuvos spaudoje.

Deja, tėveliui mirus, reikėjo ieškoti pragyvenimo šaltinio. Iki tol studijavo Šveicarijos Ciuricho ir Friburgo universitetuose, 1907 metais Pavandenės dvare (Telšių apskrityje) mokė dvarininkų Sakelių vaikus. Bandė įsikurti Vilniuje, kur stiprėjo lietuvių kultūrinis gyvenimas – kartu su seserimi 1908 metais čia įsteigė knygyną. Po metų buvo pakviesta mokytojauti Marijampolės „Žiburio“ mergaičių progimnazijoje. Buvo faktinė jos vadovė, bendrabučio vedėja, mokė vaikus lietuvių kalbos, istorijos, vedė auklėjimo valandėles.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui ir atėjant frontui, 1915 metų pradžioje „Žiburio“ progimnazija persikėlė į Trakus. Marija čia keletą mėnesių gyveno ir mokytojavo. Kai gegužę progimnazija evakavosi į Voronežą, ji sugrįžo į Židikus, kur klebonavo jos bičiulis kunigas Kazimieras Bukontas ir gyveno rašytojos šeima: klebonijoje šeiminkavo sesuo Sofija su motina (brolis Vincentas jau buvo miręs).

Tas neilgas darbas Trakuose paliko Marijos Pečkauskaitės pėdas Kaišiadorių rajone, kai gyvendama ir dirbdama turėjo pareigą steigti apskrityje lietuviškas pradžios mokyklas, vienos iš jų – Žasliuose ir Papartėliuose.

Ona Taunytė-Kurgonienė (Vitkauskienė, 1894–1992)

Ona Taunytė buvo kilusi nuo Joniškio, baigė Šiaulių gimnaziją ir atvyko į Žaslių valsčių. Buvo numatyta jai mokytojauti steigiamoje Papartėlių pradžios mokykloje. Tad kartu su rašytoja ir pedagoge Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana ėmėsi iniciatyvos atverti pradžios mokyklas aplinkiniuose kaimuose. Žinoma, kad 1915–1916 mokslo metais ji Papartėliuose ir mokytojavo. Žasliuose mokytoju tapo Steponas Telksnys, kuris čia dirbo tik vienerius metus.

Nukelta į 8 psl.

Algimantas Kurgonas, JAV, 1975 m.

ALVYDAS VALENTA EILĖRAŠČIAI

Antanas Sutkus. Keltas Žirmūnai-Antakalnis, 1964 m.

Aš vaikštau po kambarį
ir klausausi banalių dainų apie meilę.
Už lango žydi rožės
ir pasenusios moterys
prisimena praėjusią savo jaunystę.
Aš vaikštau po kambarį,
pagaliau trenkiu galvą į sieną ir apalpstu.
Tada prasideda viskas iš naujo,
kol vėl imu klausytis banalių
dainų apie meilę,
o už lango susėdusios moterys
ima keikti ir grožį, ir jaunystę

Išėjom į žalganą girią. Sukūrėm
didelį laužą. Šokom,
dainavom ir žaidėm lig ryto. Išpuolė
iš laužo meška vienaakė. Sudraskė
visas mylimąsias. Vėl likom
vieni kaip kadaise.

Tokia didžiulė beprasmybė,
lyg metų karščio nukamuota karvė,
visa aptingusi, tik akys
dar žmogišką virpėjimą išduoda.
Aplink išdžiūvę pievos, krūmai,
ištrypti klanai,
aplink beprotiška kaitra
ir nei ūksmės, nei laikino pavėsio,
o iš paskos – ta karvė
nunarintais ištrupėjusiais ragais –
tik akys vis dar žmogišką virpėjimą išduoda.

Mūsų rankos kaip žuvys iriasi per jūrą,
susikibę paukščių ir žmonių
pilnam rūke,
mūsų kojos grimzta kranto smėly,
kūnai supasi bangų mūšoj
ir muzikos garsų gausme...
ir užmiršom, kad yra pasaulis,
vien tik plaukiam –
taip motinų įsčiose kūdikiai plaukia
ir nieko negirdi,
mūsų rankos lyg dvi mylinčios žuvys
susitiko kranto šešėly
ir siunčia nebylius bučinius,
pilnus dangaus ir vėjo,
vanduo tarsi didžiulė sėkla
saugo nuo žeidžiančio triukšmo –
kranto melsvam šešėly
žaidžia dvi miegančios žuvys.

Dvi drauges turėjau aš –
karvutę ir kalaite,

jos abi padėjo man vargelį vargt,
vienai ragana jau kojytes iškraipė,
kitą – ruošiasi paskerst.
Karve karve, tavo austą liną
raganyčios dėvi vietoj marškinių,
jau peilius galanda, ugnį jau kūrina,
lyžtelk veidą drėgnu liežuvio.
...obelis apkibus aukso vaisiais,
šuliny sidabrą semk ir semk!
dvi drauges turėjau aš – karvutę ir kalaite,
jos abi padėjo man vargelį vargt.

Ant vienos katės uodegos
išaugo didelis sodas,
jame vaikščiojo nuogi Adomas su leva
ir valgė sultingus obuolius.
Ant kitos uodegos
stovėjo mažutė aplūžus trobelė
ir ragana kūreno
bjauriai dvokiančią ugnį.
Maži piemenėliai
šaltą naktį netyčia užklydo į vidų –
ragana ką tik buvo prakeikusi
savo besilaukiančią dukterį.
Nauja, vos pradėjus daužytis gyvybę
jau žinojo, kad stovės pakelėse
ir laikys drebančioj rankoj kepure, –
ant dviejų katės uodegų
suposi du pasauliai,
tačiau ji pati nežinojo,
ant kurios – kuris,
elgetiškas pieno lašas
dvelkė krosnim, šiluma
ir mažais kačiukais.

Ant kalvos sėdi laikas
ir ryja šitą pasaulį
su besiganančiom bandom,
sodybom, miestais, uostais.
Pilni arudai rugių pribyrėjo
iš vasaros derliaus,
rytuos ir vakaruos laužai,
ten sukrauna mirusius,
šitaip jie eina į dangų.
Mes dar žaisim rugiais,
rieškučiom mėtysim vienas kitam,
toli liepsnojančios Vakarai ir Rytai,
pasaulį ryjantis laikas
va, kaip anas pagirys,
kiek kartų ten ėjom vaikystėj grybauti –
klojimo šešėly,
pasislėpę nuo saulės ir nuo žmonių,
į traukiančius keliu žiūrėsim.
Dangus ir ašaros susimaišė rugiuos,
ir visas laikas.

Parodos eksponatai pasakoja apie vaikystę sovietmečiu.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Paroda, nukelianti į vaikystę vėlyvuoju sovietmečiu

Algis Vaškevičius

Baigiantis praėjusiems metams Kauno paveikslų galerijoje atidaryta labai ilgai ir kruopščiai rengta paroda „Pasaka. Vaikystė Lietuvoje vėlyvuoju sovietmečiu“. Net tris galerijos aukštus užimanti paroda nukelia į tuos laikus, kuriuos daugelis puikiai atsimena, bet šiandien jaunajai kartai jau sunku patikėti, kad jų tėvų ar senelių vaikystė buvo būtent tokia.

Parodos pavadinime esantis žodis „Pasaka“ reiškia ne tik pasaką, bet ir primena legendinę, pirmąją tuometėje Sovietų sąjungoje Kaune, Laisvės alėjoje atidarytą vaikų kavinę „Pasaka“. Provincijos vaikams, o ir ne tik jiems buvo svajonių svajonė nuvažiuoti su tėvais į Kauną ir užsukti į „Pasaką“ suvalgyti pieniškų dešrelių ar ledų metaliniame indelyje. Kavinė, kuri buvo uždaryta 1996 metais, garsėjo nuostabiais vitražais, kuriuos daugelis vyresnės kartos žmonių puikiai pamena.

Naujosios parodos rengėjams legendinė vaikų kavinė „Pasaka“ tapo ne tik maitinimo ir pramogų erdve, bet kaip švytinčių vitražų portalu, kuris atveria kontrastingus vaikystės prisiminimus. Tad ši paroda aprėpia labai plačią vėlyvojo sovietmečio vaikystės įvairovę – nuo didmiesčio mikrorajono iki nežinomo Lietuvos miestelio, nuo gniuždančios sistemos iki fantaziją auginančio meno.

Ekspozicijos rengėjai sujungė meno ir dizaino objektus, dokumentinę medžiagą, kasdienius daiktus, gyvus žmonių pasakojimus, skirtingų sričių ekspertų išvalgas. Į to meto sudėtingą istorinį laikotarpį pa-

žvelgti iš vaiko perspektyvos leidžia parodoje eksponuojami autentiški anuometinių vaikų liudijimai, kurių daugiausia jų surinko ir užfiksavo vaikystės tyrėja Goda Damaševičiūtė.

Uždarius „Pasakos“ kavinę, menininkės Filomenos Ušinskaitės sukurti keturi garsieji vitražai buvo išardyti ir iškeliavo į Nacionalinio M. K. Čiurlionio muziejaus saugyklas, kur buvo saugomi beveik tris dešimtmečius. Viena iš šios parodos kuratorių Vaiva Mikėlionytė ėmėsi iniciatyvos, parašė projektą Lietuvos kultūros tarybai, o, gavus lėšų, vitražus atnaujino Dalia Matulevičienė ir Daugis Bumbulis. Viskas užtruko beveik dvejus metus, mintys ir idėjos rutuliojosi, kol ir gimė ši tikrai ypatinga paroda.

Apžvalgoje apie kavinę „Pasaka“ prof. R. Kogelytė-Simanaitienė rašo: „(...) pagrindinėje salėje mažuosius lankytojus ir jų tėvelius pasitikdavo šventiška aplinka.(...) Bet vis dėlto patys įdomiausi dalykai – dideli vitražai – slėpėsi keturiose paslaptingose nišose, kur atsisėsti pietauti kiekvienas kavinės lankytojas troško labiausiai.

Trikampės nišos apipavidalinimas tamsia mediena kūrė tinkamą prieblandos terpę čia esantiems iš vidaus apšviestiems spalvingus šviesos atspindžius skleidžiantiems vitražams, kurie atrodė itin efektingai. Vitražai pasižymėjo ryškiu, sodriu koloritu, pagrįstu šiltų ir šaltų spalvų kontrastu. Keturių vitražų tematika buvo paremta poetės Salomėjos Nėries eiliuotos ‘Senelės pasakos’ siužetu.“

Lankytojai vėl gali pamatyti spalvinguose vitražų trikampiuose sukurtus Eglę žalčių karalienę su vaikais, našlaitėlę Sigutę ir jos pikta pamotę, vilką ir baltą mešką, pusnynuose miegančius nykštukus, po ledu plaukiojančias žuvis.

Vos įžengus į parodą „Pasaka“. Vaikystė Lietuvoje vėlyvuoju sovietmečiu“ lankytojus pasitinka išskirtinis eksponatas – nešiojamoji chirurginė lempa П-4. Ši lempa buvo skirta giliųjų kūno audinių tyrimams ir operacijoms. Operuojant dvi jos „galvos“ nukreipiamos į vieną tašką, kad kuo ryškiau apšviestų giliai ertmėje esančius audinius. Šis principas naudojamas ir parodoje – priešybės atskiriamos tam, kad galiausiai vėl susijungtų sukurdamos „stereo“ patirtį.

Tad pasukus į kairę gali pamatyti gražiuosius vitražus iš „Pasakos“ kavinės, o į dešinę – iš rekonstruojamo vaikų darželio Vilniuje atvežtus išmesti pamerktus žaidimo aikštelės relikтус – dvi laipynes ir gaublį, kuris buvo sovietinių kolonijinių idėjų bei norų užkariauti žemę ir kosmosą įkūnijimas. Vėlyvuoju sovietmečiu dvilypumas, arba dvigalvystė, tapo visuotinai priimta, normalia būseną: sakyti ne tai, ką galvoji, atiduoti privalomąją duoklę sistemai, bet viduje išlikti savi.

Antrajame aukšte pristatoma vaikystė, kontroliuojama sistemos, o disciplinos maršas nukelia į sovietinę vaikystės kasdienybę – nuo švietimo iki sporto. Čia vaikas yra ne tik asmuo, bet ir ateities projektas – būsimas tobulas pilietis. Pasak parodos kuratorės Auksės Petruilienės, vaikas sovietmečiu nebuvo laikomas asmenybe – tai buvo dar tik būsimi suaugusieji, būsimi žmonės. Projektai, turėję virsti tinkamais komunizmo statytojais.

Nukelta į 8 psl.

Parodą įkvėpė buvusios vaikų kavinės „Pasaka“ vitražai

Muzikos salono „Organum“ kalėdinės tradicijos

Astrida Petraitytė

„Organum“ koncertų salėje ištikus metus kone nepatraukiamu srautu liejasi Muzika, t.y. dažną savaitę čia vienas po kito rengiami koncertai, o klausytojus pasitinka, atlikėjus pristato svetingoji šeimininkė muzikologė Dalia Sverdiolienė. Tuo koncertiniu intensyvumu verta stebėtis žinant, kad „Organum“ pirminė paskirtis – Fortepijonų salonas, t. y. šių instrumentų pardavimo firma, įkurta ir vadovaujama vargonininko Dainiaus Sverdiolo.

Esu „Organum“ koncertų gan dažn lankytoja; galima sakyti, šis Muzikos salonas jau yra sutelkęs savo nuolatinių gerbėjų ratą. Klausytojams „atitrūkti neleidžia“ ir šeimininkų – Dalios ir Dainiaus Sverdiolų – organizuojami koncertų ciklai bei metai iš metų puoselėjamos muzikinės tradicijos. Džiugu buvo patirti, kad ir šiemet rengiami kalėdiniai koncertai, kuriais širdis džiaugėsi jau ankstesniais metais.

Taigi du tradiciniai „Organum“ koncertai su rengti gruodžio 26-ąją ir 27-ąją.

Antrą Kalėdų dieną vargonų puotą klausytojams tradiciškai dovanojo Dainius Sverdiolas (dovanojo tiesiogine prasme – tereikėjo užsiregistruoti). Taip pat tradiciškai skambėjo Olivier Messiaen, šikart galingas devynių „skirsnių“ kūrinys „Viešpaties gimimas“.

Koncerto anonse kompozitorius pristatomas: „Mano muzika visuomet apdainuoja mano tikėjimą“ – Olivier Messiaen tebuvo 26-eri, kai jis sukūrė „Viešpaties gimimą“, tačiau būtent šis kūrinys yra pripažintas vienu didžiųjų vargonų muzikos šedevrų. Tai mistiškas ir giliai teologiškas ciklas apie Kristaus gimimą, kuriame apmąstoma Kristaus kančia.

Trumpą žodį prieš koncertą tarusi Dalia Sverdiolienė pažymėjo: didingasis Messiaen kūrinys šiomis Šv. Kalėdų dienomis skamba daugelyje pasaulio bažnyčių (beje, po koncerto ji išdavė: ne visų, tarkim, Vokietijos bažnyčių vargonais įmanu atlikti Messiaeną – bet kuo puikiausiai „Organum“ turimais skaitmeniniais, kuriuose „užkoduotas“ įvairių vargonų – štai ir Paryžiaus Dievo Motinos bažnyčios – skambesys...)

Sverdiolui prie instrumento asistavo vargonininkė Virginija Survilaitė. Šiais „kompaktiškais“ vargonais Messiaen skambėjo galingu, tarpais kone kosminiu gaudesiu, įsiterpian ir grėsmingiems (kančios?) tonams. Programėlėje galėjome išsiskaityti į kompozitoriaus kiekvienai kūrinio daliai (joms suteikti pavadinimai) pasitelktas Švento Rašto eilutes. Štai pirmosios dalies „Mergelė ir kūdikis“ ištrauka atitaria Kalėdų žiniai: „Pradėtas Mergelės mums kūdikis gimė, vaikas, kuris mums visiems duotas. Džiaukis, Siono dukra! Nes štai Karalius pas mus atėjo, teisingas ir nuolankus“ (Pranašų Izaijo ir Zacha-

Jaunieji atlikėjai po koncerto. Iš kairės: Ugnė Liepa Žuklytė, Kamilė Zaveckytė, Julija Bagdonavičiūtė ir Kasparas Mikužis.

A. Petraitytės nuotr.

rijos knygos) – ir taip iki baigiamosios dalies „Dievas tarp mūsų“...

Po didingojo Messiaen kitą vakarą laukė žaismingas jaunųjų atlikėjų koncertas „Mama, aš grįžtu Kalėdoms“. Tai taip pat „Organum“ tradicija – tarpusvenčiu pristatyti lietuvačius, muziką studijuojančius įvairiose užsienio šalyse.

Šį vakarą vedė viena iš atlikėjų – pianistė Kamilė Zaveckaitė, šventėms grįžusi iš Austrijos sostinės Vienos. Pirmiausia ji pasidžiaugė galimybe jiems, jauniems atlikėjams, pasirodyti čia, didžiausiame Baltijos šalyse fortepijonų salone. Kamilė pristatė kolegas, anonsavo kūrinius – o jos švytinti šypsena priminė: susirinkome džiaugtis ir švęsti.

Pirmasis pasirodė pianistas, studijuojantis Jungtinės Karalystės Karališkojoje muzikos akademijoje Kasparas Mikužis. Jis mus apgaubė lengvu Baroko įmantrumu, atlikdamas Jean-Philippe Rameau Naujosios siuitos klavesinui atskiras dalis: Menuetą (Kamilės sakyta: Rameau buvo dvaro kompozitorius, tad puikiai išmanė menueto ir kitų aukštumenės šokių stilistiką), „Vištą“ (kompozitorius nevenė humoristinių motyvų, tad šiame kūrinyje

Vaisės po koncerto

galime išgirsti kudakavimą...) ir kt.

Po to klausėmės dueto – prie dviejų fortepijonų sėdo Kamilė Zaveckytė ir jau Lietuvon po studijų Vokietijoje grįžusi, čia studijuojanti doktorantūroje Julija Bagdonavičiūtė. Jos pristatė britų kompozitoriaus Gustav Holst simfoninės siuitos „Planetos“ tris dalis (tris planetas – Venerą, Jupiterį ir Saturną). Prieš sėsdama prie fortepijono, Kamilė anonsavo: Venera išreiškia grožį, ramybę, harmoniją; Jupiteris – džiaugsmą, energiją, optimizmą, o jų pasirodymą užbaigsiantis Saturnas – senatvę ir išmintį. Išties trys dalys skleidė skirtingas nuotaikas – štai antroji buvo tokia energinga, kone džiazinė, kad kai kurie klausytojai neišlaikė neploję ir džiaugsmingai nešuktelėję.

Koncertą užbaigė smuikininkė Ugnė Liepa Žuklytė, studijuojanti Jungtinėje Karalystėje. Koncerto vedėja pristatė finalinį kūrinį – prancūzų romantiko Camille Saint-Saëns Koncertą smuikui; jis esąs paskirtas dar penkiolikmečiui ispanų smuikininkui Pablo de Sarasate... Išties ispaniškai-sarasatiškai skambėjo Žuklytės kartu su pianistu (atlikusiu „orkestro“ partiją) Mikužiu sugrotas Saint-Saëns. Klausytojų aplodismentai buvo tokie audringi, kad nusipelnėme ir bisui dueto atlikto Piazzollos kūrinėlio.

Ir tuo vakaras nesibaigė – Kamilei pranešus, kad dar laukia „mamytiškos“ vaisės, įriedėjo stalelis, nukrautas naminiiais vafliais, tad vaišinomės!

O jei pasidomėsime jaunųjų, dar studijuojančių muzikų biografijomis, patirsime: jie jau yra pasireiškę ir Lietuvos, ir užsienio scenose. Mes turėjome laimės pažinti juos vos pakilusius profesiniam skrydžiui.

K. Zaveckytės ir J. Bagdonavičiūtės fortepijoninis duetas

Šventinė dovana vilniečiams Vyriausybės rūmuose

dokumentinio filmo „Kalėdų eglutės gyvenimas ir mirtis“ specialioji peržiūra

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Apie tai, kaip ir kodėl atsirado šis filmas (maždaug prieš 12 metų) po seanso pasakojo filmo režisierius Artūras Jevdokimovas ir prodiuserė Ringailė Leščinskienė, o jiems talkino vertėjas į kurčėnų kalbą (salėje buvo nemažai vaikų, nes ši filmo versija su paaškinamaisiais specialiais subtitrais). Kiti filmo prodiuseriai: Bernardas Andriušis, Puk Eisenhardt. Scenarijų Artūras rašęs kartu su Ramune Rakauskaite.

Apie ką šis filmas? Apie tai, kaip eglutė keičia. Ne apie tai, kokią eglutę geriau rinktis per šventes – žaliaskarę ar platmasinę. Ar kas yra girdėjęs, kad 80 proc. (tokius skaičius teigia filmo autoriai) parduodamų eglučių yra užaugintos Danijoje – iš Sakartvele, vidur Kaukazo kalnų, vietinių rądomis surinktų *Nordmann* (biologo, kuris jas įvertino, pavardė) eglučių sėklų.

Filmas nėra lengvas, kelia daug klausimų. Ir kontrastingas – rodomas Sakartvelo eglynas (įvairiais metų laikais), kuriam maždaug 170 metų, o eglučių aukštis – apie 40 metrų. Iš kur tie skaičiai? Mat prieš tai augęs miškas prieš tiek metų sudegė iki pelenų, o ant jų ir išaugęs tas eglynas. Tuomet kamera (operatoriais buvę visi filmo autoriai, jų draugai ir pažįstami bei dronai) perkelia į Daniją, Vidurio Jutlandiją, eglučių plantacijas, vienos šeimos verslą, kur pagal naujausią technologiją (sėklos laikomos šalta, tada dauginamos, sodinamos, eglutės ravimos, nupjaunamos, kotai apgenėjami, pakuojamos į maišus per specialią ertmę jas suspaudžiant, kraunamos viena ant kitos į didžiules sunkiasvores mašinas. Tai gi danai išaugina mums eglutes Kalėdoms iš tų Sakartvele atsivežtų sėklų. Skirtumas milžiniškas: vieni turtingi, kiti ne. Kaip sakėsi filme kalbintas Janas, jis neperka loterijos bilietų, nes jau yra laimėjęs loterijoje: gyvena Danijoje.

Danų Bolsų šeima, kuri užsiima tuo eglučių verslu, iš pradžių vežėsi turkiškas *Nordmann* sėklas, bet gi iš jų išaugintos eglutės nebuvo tokios atsparios ir gražios, kaip iš Kaukazo kalnų. Kai gavo sertifikata Sakartvele (*Marianne Bols* pasakodama juokėsi, kokia buvusi pradžia: teko miegoti vidur miškų trobelėje, kuri be durų ir elektros, ir pro tą tarpą matyti lokių spąstai, o jos vyras irgi juokėsi, kad derbose su vietiniu sakartvelu meru jo kabinete ant stalo buvo padėta granata).

Ekologiškam verslui įsisukus, ši danų šeima rūpinasi ir tais žmonėmis, kurie kalnuose, ir darbininkais Danijoje (subtitruose perskaičiau, kad jų darbuotojams priklauso sveikatos draudimas ir nemo-kamas dantų taisymas).

Filmo „Kalėdų eglutės gyvenimas ir mirtis“ režisierius Artūras Jevdokimovas, prodiuserė Ringailė Leščinskienė ir vertėjas į gestų kalbą prieš seansą Vyriausybės rūmuose. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė nuotr.

Kadras iš filmo

Filmas apie vietinių kasdienę butį ir sezoninį uždarbį Thlugli miške. Sakartvele vietiniai nuo rugsėjo 15 dienos iki lapkričio mėnesio pabaigos gali pelningai (pusmetinis vietinių mokytojų atlygis) užsidirbti: laipiodami į aukštaūges storakamienes egles (kai linksta viršūnė, jaunesni, ir be apsauginių lynų, nes jie tada jau nebepadės, išigudrina kaip tarzanai peršokti ant kitos eglės viršūnės), skinti rądomis kankorėžius ir mėtyti žemėn, po to juos surinkti į tinklinius maišus – išsiuntimui į Daniją.

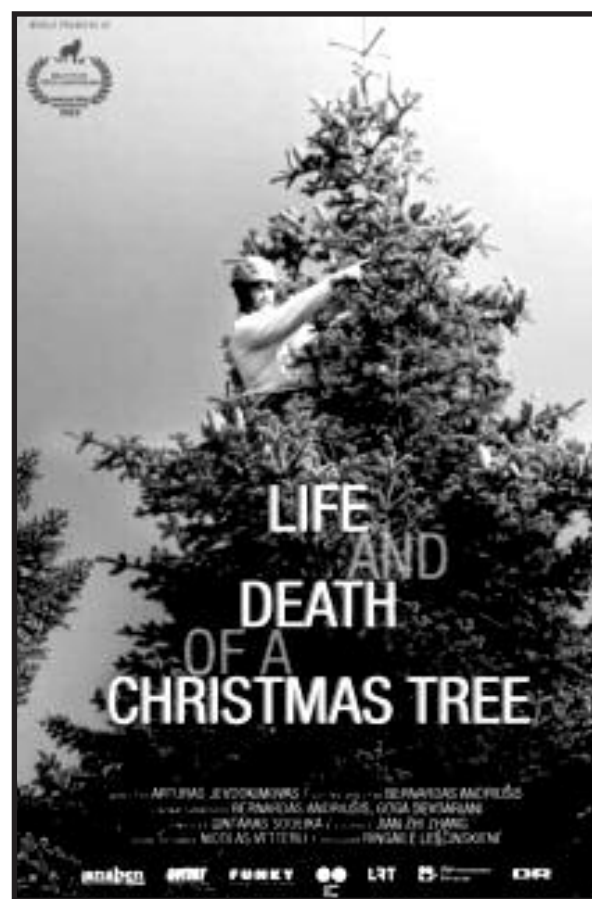
Sakartvelo gyvenimas – per vaikų, darbininkų, moters pasakojimus. Knygelės apie gražią eglutę skaitymas sakartvelu mergaitės lūpomis, poetiški gražūs miško vaizdai kalnų fone, Sakartvelo kankorėžių skynėjų ir rinkėjų darbe sunkvežimyje bei užstalėje dainos.

Poezija, dokumentika, paslaptis. Mažos mergaitės kasdienybė. Jos kelionė su broliu ir mama iš mokyklos, kurioje tėra keturi mokiniai, jos vienišas baletas šokis kambaryje ir prie Kalėdų eglutės, pamokų ruošą prie stalo, kur šalimais spragsi atvira krosnelė tarybinių tapetų fone, jos kiemas su vištomis, gaidžiu, karvyte, kiaulytė Maša ir žaidimai, pvz., su višta. Jos pasakojimas, kaip jai liūdna, nes ji tėra vienintelė mergaitė tarp bendraamžių, neturi draugės, su kuria svajoja žaisti, nes tenka žaisti su broliu ir višta.

Lietuvos epizodas. Lietuvos Jurgos, eglučių Danijoje pjovėjos, kuri tebesvajoja tapti veterinare, darbas ir poilsis pjūklų džeržgėjimo – kartu su elektrinės gitaros garsais fone. Jos namai ir kiemas su mylimais augintiniais Lietuvoje ir jos poetiškas pasakojimas apie mažą eglutę, kuri svajojo apie jūrą ir troško tapti laivo stiebu, tačiau po švenčių tiesiog buvo sudeginta krosnyje. Norisi tikėti, kad uždirbti pinigai leis jau nebe pirmos jaunystės Jurgai prikelti savo namus, ūkį Lietuvoje ir įgyvendinti svajonę tapti veterinare.

Neiškirpti dviejų berniukų traagiškos istorijos kadrai. Komandai pristatant filmą viename iš kino festivalių, kovo 27 d. Sakartvele įvyko nelaimingas atsitikimas. Kaip profesionalė, draugė, prodiuserė Ringailė patikino, kad Artūro braižas yra tikras, be pagražinimų. Tėvai leido įamžinti jų draugystės dokumentinius kadrai, kad liktų prisiminimas. Filme palikta neiškirta istorija, kai vienas paauglys nušauna savo geriausią draugą (šautuvus ir vaikams leidžiama turėti, kad apsigintų nuo vilkų ir lokių). Laidotuvės su vietiniu kunigu, močiutės ry-pavimais ir prakeiksmiais, kamera nukelia į kapinės aukštai kalnuose... Filmo autoriai prasitarė, kad galbūt jie įamžino tai, ko daugiau nebebus: mat šio kankorėžių sėklų verslo sertifikata nusipirko medžiotojai.

Idėja gimė per pandemiją. Tuo

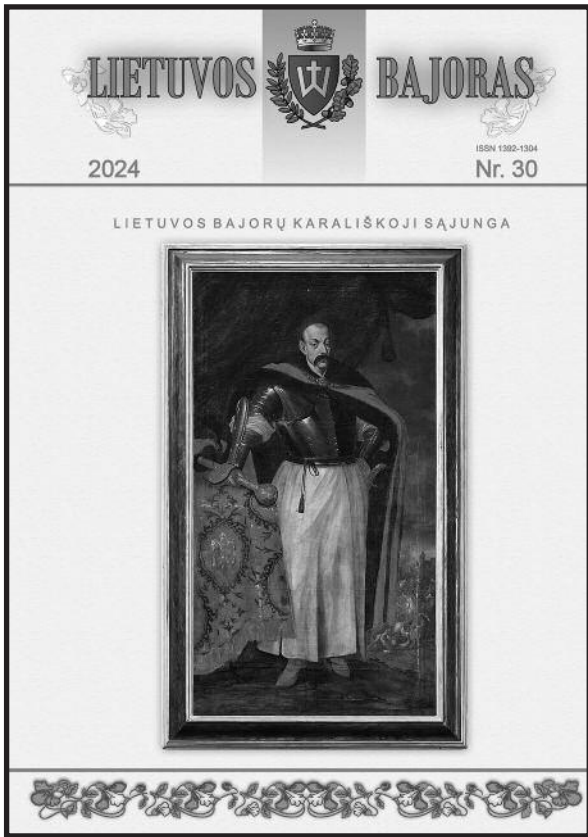

Filmo afiša

metu Ringailė gyveno Sakartvele, o Artūras ten turėjo draugų – yra baigęs Šota Rustavelio teatro ir kino institutą Tbilisyje (ten mokėsi ir Maceina, V. Landsbergis). O su Ringaile buvo susipažinęs *Baltijos bangoj*. Viskas ir prasidėjo, kai jis paskambino su kita idėja. Buvo balandis, šalta, lietus, juk nesėdėsi be darbo. Filmuota buvo ketverius metus skirtingais periodais. Po 30-50 proc. – Sakartvele ir Danijoje, šiek tiek – ir Lietuvoje. Filmo operatoriai: Goga Devdariani, David Kikhnadze, Bernardas Andriušis. Filmo pabaigoje rodomi fejerverkai, kaip švenčia pasaulis Naujuosius metus Londone, Berlyne, Paryžiuje, Kyjive (kai išjungia sirenos) – su vietinio draugo mobiliuoju. 1991 11 08 dienos vaizdai skirtingose šalyse.

Tikrai žinom, kad Berlyne auga mūsų eglutės, sako Ringailė. Prieš porą metų Berlyno kino festivalyje, pristatydami dar tik būsimą filmą (su reklaminiais paveikslukais) filmo entuziastai išdalino degtukų dėžutes su eglučių sėklomis, pavadindami tą akciją – *tvarus partizaninis marketingas*. Filmo premjera jau buvus per Talino Juodųjų naktų Kino festivalį 2023 m. pavasarį.

Kitos šio filmo versijos. Filmas turi tokį gyvenimą, kurio nesitikėjai, sako prodiuserė Ringailė Leščinskienė. Filmo kūrėjai prisipažino, kad prieš savaitę grįžo iš New Yorko, su šiuo filmu yra aplanke šeši septynis dokumentinio ir nepatogaus kino festivalius. 52 min. filmo versija bus rodoma per Lietuvos TV. Danams – kita versija. O šiuo metu jie kuria filmą gestų kalba.

Pirmajame žurnalo „Lietuvos bajoras – 2024(30)“ viršelyje – Lietuvos didysis etmonas ir Vilniaus vaivada Mykolas Kazimieras Pacas (1624–1682)

Lietuvos bajorai mini atkūrimo 30-metį

Gediminas Žoromskis

Lietuvos bajorų karališkoji sąjunga (LBKS) šiemet mini atkūrimo 30-ąsias metines. Dabar Sąjungoje – per 4600 legitimuotų Lietuvos bajorų iš daugiau kaip 600 bajoriškų giminių. Ji – tarpukaryje veikusios ir sovietmečiu uždraustos Lietuvos bajorų draugijos, savo veiklą pradėjusios 1928 m. vasario 16 d., tiesioginė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) bajoriškų kultūros vertybių ir tradicijų puoselėtoja.

Jubiliejinis ir tik ką pasirodęs istorijos ir kultūros žurnalo „Lietuvos bajoras“ numeris, – 30-tasis. Pavartykime jo puslapius.

Lietuvai svarbių sukakčių ir įvykių sąrašė, kurį LR Seimas sudarė 2024 metams, pirmuoju pažymėtas LDK didikų Pacų vardas, visų pirma, didžiojo etmono Mykolo Kazimiero Paco 400-osios gimimo metinės. Ta proga – ilgamečio (nuo 2005-ųjų) žurnalo vyriausiojo redaktoriaus Leono Peleckio-Kaktavičiaus prisiminimų žodžiai šiai lietuvių kilmės didikų giminei. Čia be kita ko akcentuojama, kad grafų Pacų (h. *Gozdawa*) giminės atstovai dalyvavo svarbiausiose istoriniuose įvykiuose, buvo aktyvūs sukilimuose prieš caro valdžią, per tai praradę dvarus ir turtus. Šiandien priskaičiuojama arti šimto giminės atstovų Lietuvoje, dar daugiau – Lenkijoje, Ukrainoje, JAV, Kanadoje. Vienas iš palikuonių buvo asmeninis Napoleono patarėjas, dalyvavęs žygyje prieš Rusijos carą. Iš Pacų giminės kilęs ir žymus tarpukario teisininkas prof. Mykolas Riomeris.

LBKS Vilniaus 700 metų sukakties proga Valdovų rūmų muziejui padovanojo prof. Konstantino Bogdano sukurtą Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino skulptūrą. Skulptūra, kurią iš bronzos nuliejo skulptorius Rimantas Keturka, pastatyta simbolinėje muziejaus vietoje – archeologų atkastame ir

lankytojams eksponuojamame Gedimino pilies bokšte. „Aktualijų“ rubrikoje publikuojamame straipsnyje pasakojama, kad K. Bogdanas Gediminą vaizduojančią skulptūrą pradėjo kurti dar pokario metais, tačiau tada cenzūra nepritarė projektui. Šiandien eksponuojamas darbas sukurtas jau žlungant Sovietų Sąjungai. Profesorius šeimai sutikus, Sąjunga inicijavo skulptūros nuliejimą iš bronzos, projektą parėmė per 60 bajorų ir jų šeimų narių. Pasak LBKS vado Perlio Vaisietos, „Gediminas tarsi parjojo namo, kad rašytų laiškus, o mus pasiektų jo žodis iš praeities.“

„Lietuvos heraldikos tradicija – nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvade“, – informuoja žurnalas. Šiemet Sąvadą papildė 11 naujų kultūros tapybę atspindinčių reiškinių, jų saugotojams Vilniaus Rotušėje įteikti sertifikatai. Kaip pažymima straipsnyje, šiuo metu heraldinė praktika patiria renesansą – Lietuvos heraldikos tradiciją plėtoja mokslininkai, tyrėjai. Tarp tradicijos teikėjų ir saugotojų – ir LBKS.

Nors LBKS vado pavaduotojos Nijolės Jačėnienės straipsnis „Bajorai Gegužinėje“ pradėtas liūdna gaida – „išvakarėse mirė visų gerbiamas ir mylimas Vilniaus bajorų Garbės vadas Kazimieras Mackevičius“, tačiau renginio programa vyko pagal iš anksto numatytą planą, šešias valandas trukusį šventę prabėgo kaip viena minutė. Anot pagrindinės vakaro organizatorės Rugilės Grendaitės, „toks ir buvo tikslas – dovanoti renginį, kuriuo stiprintume kultūra besirūpinančią bendruomenę.“ Jo metu gražiai pagerbtas ir šviesios atminties K. Mackevičius, norėjęs dalyvauti ir laukęs parodos „Tarpukario bajorai“ pristatymo Gegužinėje.

Balandžio 20-ąją Tauragės krašto bajorai, bendradarbiaudami su miškininkais, pakvietė visos Lietuvos bajorus į ažuolų giraitės sodinimą regioniniame parke. Kvietimas neatsitiktinis – skirtas LBKS 30-mečiui. Apie tai pasakoja LBKS senatorė Enrika Mus-teikytė. 5000 sodinukų pasodinti 1,8 ha ploto augimvietėje. „Smagu bus po metų kitų atvažiuoti, pabūti ir pasivaikščioti po savo – Lietuvos bajorų – sodintą ažuolų giraitę.“

„Aktualijų“ rubrikoje – ir pasakojimas apie Bajorystės pripažinimo aktų įteikimo iškilmės liepos

met prasidėjusios kovos buvo pirmasis Lenkijos ir Lietuvos išsivadavimo iš Rusijos imperijos priespaudos bandymas. Baro konfederacija įkvėpė kūrybai rašytojus ir poetus romantikus Adomą Mickevičių, Julijų Slovackį, Žygimantą Krasinskį. O mūsų krašte tiems įvykiams atminti pastatytos koplytėlės Žeimiuose, Normainių 2 (Naujokų) dvarų žemėse ir Ukmergės rajone, Vepriuose. K. Mackevičiaus straipsnis „Trys Baro konfederacijos atminimo paminklai“ supažindina su paminklais, pateikia informaciją apie užrašus ant jų, istorinę, kultūrinę miestelių, kuriuose jie buvo statomi, aplinką.

Pastaraisiais dešimtmečiais Valdovų rūmų muziejuje vykę archeologinių radinių tyrimai leido daugiau pažinti Gotikos epochą – jos interjerą, puošybos detales, susiformavusį stilių. Apie pirmąjį Europos dailės ir architektūros stilių, palikusį ryškius pėdsakus Lietuvos kultūros ir meno pavelde, pasakojama viename iš rubrikos „Istorinės atminties lobynai“ straipsnių. Čia ir informacija apie dosnią mecena-tą dr. Prano Kiznio dovaną Valdovų rūmų muziejui – šešis labai vertingus XV–XVII a. Vakarų Europos dailės darbus.

Jauniausiojo Žygimanto Augusto sesuo Kotryna buvo viena geidžiamiausių nuotakų mūsų istorijoje. Ir nors dėl jos rankos plėšėsi net keli įtakingi to meto Europos valdovai, savojo jauniko ji laukė beveik 20 metų. Kai iki 36-ojo gimtadienio buvo likusios kelios savaitės, Vilniaus katedroje susituokė su 11 metų jaunesniu Švedijos princu ir Suomijos kunigaikščiu Jonu III Vaza. Šių karališkų vestuvių 461-ųjų metų proga Valdovų rūmų muziejus pakvietė į patyriminį renginį „Karališkos Kotrynos Jogailaitės vestuvės: tada ir dabar“. Jame dalyvavę įvairių sričių kūrėjai, pasitelkę šokį, muziką, dokumentiką, interaktyvų knygų skaitymą ir diskusiją, susirinkusiai publikai perteikė, kuo šios moters gyvenimas įdomus šiuolaikiniam žmogui. Apie tai – pasakojimas rubrikoje „Menas ir istorija“. O koncerte, skirtame Šv. Cecilijai, dalyvavo ir profesionalai, ir vaikai. Apie penkerių metų gimtadienį švenčiančią Šv. Cecilijos festivalio muzikos studiją – pokalbis su pirmosios Lietuvoje senosios muzikos studijos vaikams įkūrėja Beatriče Baltrušaityte. Čia ir pasakojimas apie didelio pasisekimo sulaukusią restauratorės ir dailininkės Aelitos Bielinytės darbų parodą „Dvarų architektūrinė keramika“.

„Istorijai ir šiandienai“ skirti net keturi tekstai. Dr. Algimantas Bučys praėjusiam numeryje suintrigavo žurnalo skaitytojus, klausdamas, kodėl Lietuvos karalių negalime vadinti didžiaisiais kunigaikščiais. Straipsnio pabaiga – su nemažesne intriga.

Monikos Petruilienės straipsnis „7000 žingsnių per 700 metų istoriją“ skirtas 2023-ųjų Metų muziejiniškai Lirijai Steponavičienei. Anot autorės, gidus ir edukatorius dar būtų galima pavadinti „žingsnių“ kolekcininkais. Lankytojai, atvykę susipažinti su nuolatinėmis ekspozicijomis ir laikinosiomis parodomis, per sales vidutiniškai nupėdina apie 7000 žingsnių, o gidams šį atstumą per dieną tenka įveikti ir po kelis kartus. Valdovų rūmų darbuotojai, išrinkę Liriją Metų muziejiniškai, teigia, kad atsakinga, rūpestinga kolegė neskaičiuoja darbo valandų ir visada pasirėngusi padėti kitiems, o laisvą akimirka jos juokas ir gera nuotaika užpildo muziejaus erdves.

Straipsnio „Bajorai ir medžioklė“ autorius Žilvinas Jonas Giedraitis visų pirma prisimena Lietuvos-Lenkijos kunigaikštį Karolį Mikalojų Radvilą – pačią iškiliausią tarpukario asmenybę medžiotojų pasaulyje, į kurio rengiamas medžioklės rinkosi to meto Europos elitą. Jo medžioklės valdos buvo didžiausios Europoje. Tiesa, praužus Pirmajam pasauliniam karui, žvėrių gausa Polesės giriose buvo smarkiai apnykusi. Tai ypač pakenkė briedžių populiacijai. Šių girių gigantų buvo likę tik tiek, kad juos buvo įmanoma ant rankos pirštų suskaičiuoti. Kunigaikštis įvedė labai griežtą tvarką, kad briedžiai, kurie savo esybe kažkuo priminė patį kunigaikštį, turėtų geriausias sąlygas gyventi ir daugintis.

Straipsnio „Bajorai ir medžioklė“ autorius Žilvinas Jonas Giedraitis visų pirma prisimena Lietuvos-Lenkijos kunigaikštį Karolį Mikalojų Radvilą – pačią iškiliausią tarpukario asmenybę medžiotojų pasaulyje, į kurio rengiamas medžioklės rinkosi to meto Europos elitą. Jo medžioklės valdos buvo didžiausios Europoje. Tiesa, praužus Pirmajam pasauliniam karui, žvėrių gausa Polesės giriose buvo smarkiai apnykusi. Tai ypač pakenkė briedžių populiacijai. Šių girių gigantų buvo likę tik tiek, kad juos buvo įmanoma ant rankos pirštų suskaičiuoti. Kunigaikštis įvedė labai griežtą tvarką, kad briedžiai, kurie savo esybe kažkuo priminė patį kunigaikštį, turėtų geriausias sąlygas gyventi ir daugintis.

Nukelta į 8 psl.

LDK laikus menančiu autentišku kardu LBKS vadas Perlis Vaisieta ruošiasi atpjauti pirmąjį įspūdingo torto gabalėlį

6-ąją bei LBKS vado kalba. O birželio 12 d. Valdovų rūmų Didžiojoje renesansinėje menėje vyko šventinis renginys, skirtas Lietuvos heraldikos tradicijos įtraukimui į nematerialaus kultūros paveldo sąvadą.

Į dešimt „Lietuvos bajoro“ anketos klausimų šįkart atsako LBKS signataras, Garbės bajoras, architektas, urbanistas, originalių knygų autorius, prof. habil. dr. Jurgis Vanagas. Čia ir netikėtas prisipažinimas: „Sakoma, kad su nugalėtais metais žmogui būdinga prisiminimais atsigręžti į jaunystę, laimės valandas, džiaugsmo įvykius, į nerealizuotas svajones ir progas. Daug ką nustebinę posūkiu iš urbanistikos į „lengvesnio“ turinio tematiką – istorinę, memuarinę, biografinę, tikriausiai ir yra kaip tik tokios „sugrįžtuvės“. Juk mokykloje ir mokytojai, ir bendramoksliai man pranašavo literato, žurnalisto kelią. Ant stalo – pradėtas naujos knygos rankraštis.“

Baro konfederacija – Lietuvos ir Lenkijos didikų katalikų grupuotės sąjunga, sudaryta 1768 m. Tuo-

Lietuvos bajorai mini atkūrimo 30-metį

Atkelta iš 7 psl.

Jis dienų dienas praleisdavo miškuose stebėdamas ir skaičiuodamas briedžius. Šie žvėrys buvo tarsi jo vaikai. Nenuostabu, kad jau 1937 m. K. M. Radvilos valdomuose plotuose jų buvo apie 700, kai visoje Lenkijoje tik 1 100. Straipsnyje minimas ir grafas Eugenijus Dimša, organizuodavęs medžiokles per Žalgirio mūšio metines, kurioms ilgainiui prigijo pavadinimas „Griunvaldinės“. Šių metų liepos 27 d. po daugelio metų pertraukos suorganizuota pirmoji bajoriškoji „Griunvaldinė“, kurioje dalyvavo 5 Lietuvos bajorai.

Parfumerijos istorikė Eglė Bertašienė pasakoja, kuo kvėpėjo valdovai ir didikai, taip pat jų rezidencijos Renesanso epochoje. Publikacija pavadinta „Kažin ar šiandien mus sužavėtų specialiai Barborai Radvilaitei kurti kvėpalai“.

VU prof. dr. Ritos Reginos Trimonienės tyrinėjimai skirti Lietuvoje mažai žinomai didikų Šverinų giminei, kurios istorija ir sąsajos su LDK labai įspūdingos.

„Literatūros ir meno“ puslapiu šįkart skirti praėjusiais metais mus palikusiems talentingiems kūrėjams – Garbės bajorai Daliai Teišerskytei („Danguj pražydo baltos chrizantemos“) ir Gulbės berbo bajorui Mindaugui Peleckiui („Neliūdėk – miršta tik iliuzijos, o mes visi – nemirtingi“). Čia ir Ginos Viliūnės ištrauka iš rašomo romano apie Joniškį bei pasakojimas apie išskirtinę parodą Mykolo Oginskio rūmuose.

Garbinga LDK giminė Gruževskiai iškilo XVII a. Jos atstovai įsitvirtino Žemaitijoje – Kelmės dvara valdė daugiau nei 350 metų. Iš lokalaus valdytojo pakilę į politinį elitą, daug nuveikė šalies švietimo, karų srityse, puoselėjo krikščioniškas vertybes. Straipsnyje „Gruževskiai“ – daug įdomaus apie giminės pirmtakus, pasiekimus, įsitvirtinimus didikų elite, išitraukimą į nepriklausomos valstybės kūrimo veiklas, sovietinę okupaciją, galutinai sužlugdžiusią ilgą laiką klestėjusios LDK giminės istoriją, pasitraukimą iš Lietuvos ir likimus.

Rubrika „Vienos giminės pėdsakais“ baigia Virgilijaus Lukošiaus pasakojimą apie senąją Žemaitijos bajorų Druktenių giminę.

„Atgarsiai“ pasakoja apie Baltijos valstybių laisvės simbolius 1918–1940 metais, pažymi bajoro Jono Butkevičiaus – mokslininko, pedagogo, menininko, keliautojo – 75-tį, pristato interaktyvią parodą „Sukilusieji 1863–1864 m.“

„Kronikos“ puslapius parengė LBKS vado pavaduotoja Nijolė Jačėnienė. Naujausioji informacija skirta rugsėjo 14 d. Gelgaudiškio dvare (Šakių r.) įvykusiai LBKS 30-mečio šventei. Renginyje dalyvavo bajorai iš visų Sąjungos kraštų, iš viso per 170 svečių. Penkiose menėse eksponuoti bajorų menininkų kūriniai ir autorinės knygos, solidžiai pristatyta LBKS istorija. Atskirame stende buvo galimybė pamatyti unikalią kolekciją – žurnalo „Lietuvos bajoras“ leidinių komplektą nuo pirmojo kuklaus nespaltoto numerio iki šiandieninių, šimto puslapių spalvotų, iliustruotų leidinių, dviejų tomų enciklopedinių leidinių „Lietuvos bajorai“, taip pat proginius medalius, vadovybės insignijas, raštus-padėkas už mecenavimą. Daugelis ilgiau sustodavo prie įstiklintų dailių siuvinų-miniatiūrų, autorinių nuotraukų, šeimų genealogijos medžių ir herbų, vartė storus renginių

nuotraukų albumus, susidomėję sklaidė bajorų – poecių Daliai Teišerskytės ir Giedrės Bulotaitės, aktorės, ilgametės LBKS vadės Undinės Nasvytytės, rašytojo ir mokslininko Mindaugo Peleckio, rašytojo Leono Peleckio-Kaktavičiaus, novelečių meistrės Silvijos Peleckienės, mokslininkų Jurgio Vanago, Mečislavo Žalakevičiaus, Rimanto Stuko, knygų žemaičių kalba autorės Ritos Barniškienės, dailininko Vaidoto Žuko, karikatūristo Amalijaus Narbuto, publicistų Edmundo Ganusausko ir Antano Stankaus, literatės Jadvygos Šimkienės ir kitų autorinės knygas. Ekране buvo pristatyta LBKS 30-ties metų veiklos retrospektyva. Tardamas sveikinimo žodį LBKS vadas Perlis Vaisieta dėkojo visiems, kurie savo būtimi prasmingai prisidėjo prie Sąjungos veiklos, priminė, kad bajoriškos šaknys kur kas gilesnės – jos siekia tuos laikus, kai buvo formuojami Lietuvos pamatai, kai kūrėsi valstybė. „Mūsų šaknys dar mena Durbės ir Žalgirio pergales, skaudžią Vorsklos mūšio pamoką, jose teka trijų Nepriklausomybės akto signatarų – bajorų D. Malinausko, M. Biržiškos ir S. Narutavičiaus kraujas, mūsų gyslomis pulsuoja 56 tarpukario Lietuvos karininkų bajorų – Vyčio kryžiaus kavalerių kraujas. Tad nepavarkime nešti savo vėliavą.“ Po oficialių pasisakymų vyko diskusija bajorystės tema, renginį papuošė muzikuojančių bajorų pasirodymas. Pasibaigus šventiniam koncertui, laukė vaisių stalas, pasivaikščiojimas po XIX a. dvarą ir jį supantį parką, barokine apranga pasipuošęs Rūmų šokių ansamblis, o kulminacija tapo įspūdingas tortas su Sąjungos herbu ir degančiais fejerverkais. LDK laikus menančiu autentišku kardu LBKS vadas P. Vaisieta atplovė pirmąjį torto gabalėlį ir visiems palinkėjo švęsti Gyvenimą. Šventę vainikavo melodijoms, dvaro terasoje pobūvį tęsė šokėjų poros.

Paroda, nukelianti į vaikystę vėlyvučiu sovietmečiu

Atkelta iš 4 psl.

Paroda atveria įvairias vaikystės erdves – namus ir kiemus, aikštes ir aikšteles, net ir sovietmečiu itin uždarytą irstaigų realybę: parodoje instaliuota „Gimdykla“, kur eksponuojamos Marijono Baranausko 1979 ir po dešimtmečio Jono Ambraškos darytos nuotraukos, nors tais laikais vyrams į gimdyklas nebuvo galima patekti – vyrai gimdyve pradėjo dalyvauti tik dešimtojo dešimtmečio viduryje.

Atkurtas ir „Pietų miego“ kambarys, ekspozicija „Disciplinos maršas“ pristato idealaus sovietinio vaiko formavimo ciklą, o „Vaikas kaip laisvė“ pasakoja apie atsparumą propagandai ir išradimus menininkus, kūrėjus įdomesnius ir laisvesnius pasaulius, kurie tapo prieglobščiu ne tik vaikams, bet ir patiems kūrėjams.

Vienoje iš salių lankytojus pasitinka didžiulis

Begemotas – tai dizainerės Rasos Balaišės istorinio žaislo rekonstrukcija. Čia eksponuojami neįgyvendintų žaislų dizaino projektai. Didelė eksponatų dalis yra iš asmeninės Prano Mažylio gimdyto namų vadovo doc. dr. Tomo Biržiečio kolekcijos. Vaikystės žaislų bei fotografijų, kuriose vaikai įamžinti su savo žaislais kolekcionavimas medikui yra svarbus pomėgis, puoselėjantis ir svajone apie būsimą žaislų muziejų.

Parodoje bus galima išvysti ne tik geriausių vaikystės temą atskleidžiančius vėlyvučiu sovietmečiu sukurtus menininkų darbus, bet ir šiuolaikinį meną – Martynos Plioplytės-Zujienės, Dvilės Gudačiauskaitės tekstilės instaliacijas. „Žaislų daktaro maiše“ susipina pasakojimai apie žaislus, jų tausoimą ir prisirišimą. Paslaptį „Žaislų daktaro“ salę įgarsino Karolis Laisys. Pasirodo, sovietmečiu tokio žaislų daktaro išties Kaune būta – jis atvykdavo į namus ir sutaisydavo sugedusią lėlę.

Parodos rengėjai net sugrąžino „Pasakos“ kavinės meniu fragmentus, tad čia pateikiami receptūra „Pasakos“ kavinės kūrėjos šefės Felicijos Bagdonienės receptai ir desertų piešiniai, o Paveikslų galerijos kavinėje „Kultūra“ galima paragauti specialiai parodai sukurtą deserto.

Vaikstant po parodos erdves ne kartą kyla klausimas, nejaugi taip buvo, negi tikrai taip gyvenome, ar tikrai būtent tokią turėjome vaikystę, kuri nepalygina su dabartine. Tad tikrai yra apie ką pagalvoti, pamąstyti, prisiminti parodoje, kuri Kauno paveikslų galerijoje veiks iki liepos pabaigos.

Žaslių ir Papartėlių pradžios mokyklų steigimas

Atkelta iš 3 psl.

Tada į Žaslius mokytojauti buvo paskirta Ona Taunytė. Greitai ji ištekėjo už Keturokų (Navikų) kaimo, buvusio Žaslių valsčiuje (dabar – Kaišiadorių seniūnija, kaimas neišliko) pasiturinčio ūkininko Stanislovo Kurgono, valdančio 20 hektarų ūkį.

Keturokų palivarkas – tik pustrčio kilometro atstumu nuo Žaslių. Tuo metu kaime buvo dvi sodybos, gyveno devyni gyventojai. Onutė darba Žasliuose nutraukė ir sugrįžo į Papartėlius, į Žaslius mokytojauti atvyko jos sesuo Teodora. Ji buvo trims metais už ją jaunesnė, 1917 m. Vilniuje buvo baigusi „Ryto“ draugijos įsteigtus dvimečius mokytojų ruošimo Vilniaus kraštui kursų. Jų vedėju buvo Aleksandras Stulginskis.

1923 m. rugpjūčio 22 d. Stanislovui ir Onutei Kurgonams gimė sūnus Algimantas. Deja, tais metais netikėtai mirė tėvelis Stanislovas. 27 metų moteris tapo našle, po kurio laiko ji su sūneliu persikėlė gyventi į Papartėlius, kur ir mokytojavo. Tuo metu dvarininkės A. Bičkauskienės sodyba sudegė, tad mokykla buvo perkelta į netoli esančias Stabintiškes. Kartu su jais gyveno ir Onos tėvelis Kazys Taunys bei mama Teodora. Žinoma, kad vyras buvo auksinių rankų meistras, pagamino Rokiškio bažnyčiai altorių. K. Taunys mirė 1945 m., palaidotas kaimo kapinaitėse. Deja, kapas neišliko, kaip ir Kurgonų sodyba... Ona Kurgonienė buvo aktyvi Žaslių krašto inteligentė, nuolat organizuodavo renginius.

Algimantas Kurgonas pradėjo mokytis Žasliuose, vokiečių okupacijos metais, tai yra 1941-aisiais, pradėjo studijuoti Kauno veterinarijos akademijoje. Vėliau pasitraukė į Vakarų, studijas tęsė Vokietijoje, paskui – Jungtinėse Amerikos Valstijose. 1949 m. baigė Hanoverio veterinarijos kolegiją, tais pačiais metais atvyko į JAV ir tapo veterinarijos gydytoju, apsigynė daktaro disertaciją. Buvo nusipirkę žirgyną La Porte apylinkėse, Indianos valstijoje. Mirė 1983 m. gruodžio 24 d. La Porte, Indianos valstijoje. Palaidotas Čikagos Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse.

Ona Kurgonienė dar iki tėvelio Kazimiero ir pasitraukus iš Lietuvos sūnui, ištekėjo už Antano Vitkausko, išvyko gyventi į Pasvalį, ten mokytojavo iki pat pensijos. Mirė 1992 metais.

Parodos fragmentas.

A. Vaškevičiaus nuotr.